

АНТОН ШОУРЕК

Антон В. Шоурек е роден на 3 юни 1857 г. в гр. Писек (Чехия). Баща му, бивш учител във военно училище, е бил чиновник в съдебно-политическото отделение в гр. Мировац, където А. В. Шоурек е получил основното си образование. По-късно, през 1868 г., баща му го настанил лично в Писек, където през 1870 г. е завършил трето отделение с отличие. През учебните 1870—76 г. е следвал и завършил седмокласното реално училище в Писек — също с отличие. Получавал е стипендия до края на средното си образование. През 1876—78 г. е следвал като редовен студент в общия отдел на Виенската политехника. Целта на това следване е била да се подготви за учител по математика и дескриптивна геометрия в средните училища. В течение на тези две години в политехниката той е слушал и полагал изпити в университета при професорите Weyr, Staudigi, Winkler и др. И през тези години, също заради отличния му успех, Министерството на народното просвещение му увеличава стипендията и му отпуска една еднократна награда.

През следващите две учебни години, 1878—80, той е следвал като редовен студент в Пражката политехника и университета. Бележитите професори Tilser, Studnicka, Weyr, Pa-nek, Czuber, Direge и др. са привличали вниманието на младия Шоурек. И тук постоянството, трудолюбието и отличieto си остават ценни негови качества.

През 1879—80 г. Шоурек е положил изпит за придобиване право на редовен преподавател в средните училища. И тримата професори, членове на изпитната комисия, са се произнесли много похвално за разработените от него теми по математика и дидактика

Годината, когато А. В. Шоурек е завършил висшето си образование, почти съвпада с освобождението на България от османско робство. Въпреки известните културни придобивки на българския народ през епохата на борбата за църковна независимост, която бе и период на духовното ни възраждане, учителските сили в България бяха далеч недостатъчни, за да се осъществи организиране на учебното дело в свободна България.

Тази статия е леко адаптирана версия на словото на Д. Табаков, произнесено на възпоменателното утро за покойния професор А. В. Шоурек, уредено от Физико-математическото дружество в София на 12 декември 1926 г. (вж. Списанието на дружеството (1927) Кн. 6—7, 209—218).

За елементарното обучение не се е чувствала толкова голяма нужда от външна помощ, но повелителни са били нуждите за едно здраво изграждане основите на обучението в гимназиите. В Южна България, бивша Източна Румелия, бяха отворени областни гимназии в Пловдив и Сливен, нуждите на които наложиха да се потърсят учители от чужбина. Културните и братски връзки между Чехия и България още преди Освобождението са естествената причина за повикването на чехски преподаватели. Съдействието на дошлите чехски млади учени било ценно и с решително значение за бързото повдигане авторитета на средните ни училища. А. В. Шоурек е един от първите пристигнали чехски преподаватели. Той е бил препоръчан от професорите си **д-р Студничка** и **Панек**, бивши преподаватели по математика на **Иван Салабашев**, главен секретар при дирекцията на народното просвещение на Източна Румелия. Шоурек е бил повикан телеграфически за първостепенен учител по математика и дескриптивна геометрия в **Сливенската реална гимназия**. В Сливен е прекарал само една учебна година (1.IX.1880 — 5.IX.1881).

Според написаните впечатления на ученика му Сарафов първият урок на Шоурек е бил посветен на простите дробни. Общото впечатление на учениците било такова, че те се почувствали като ученици в ново училище. Схващайки широко своята учителска мисия, Шоурек се е грижил не само да даде знания, но същевременно обръщал внимание и на възпитанието. За тази цел той е държал много за реда, чистотата, правил бележки за прилично държане, давал съвети за опазване на здравето, бил много взискателен за естетиката, в аритметиката и геометрията. Прибягвал до остроумни бележки, които са предизвиквали неудържим смях в целия клас. Шоурек имаше запазени от Сливен много интересни спомени, които обичаше да разправя винаги при добро разположение.

Деветгодишна плодovitа учителска деятелност той е развил в Пловдивската реална гимназия (5.IX.1881 – 1.IX.1890), където през този период е работил непрекъснато и неуморно. Като плод на тази дейност са редица литографирани уроци, написани учебници, преводи на учебници, уреждане на гимназиалната и градска библиотеки, основаване на геометрична сбирка в гимназията и други културни заслуги.

От **Пловдив** Шоурек е бил преместен в **I софийска мъжка гимназия**, където е заемал учителско място само един месец. На **1 октомври 1890 г.** е бил назначен за извънреден професор в софийското **Висше училище**, а на **1 септември 1893 г.** получава титлата **редовен професор** по геометрия при същото училище, което става университет през 1904 г. Той прекъсва професорската си дейност по здравословни причини през периода 1.V.1915 – 7.IX.1921 г. След това по решение на факултетния и академичния съвети той заема наново катедрата си, където работи неуморно до последния ден на живота си.

На професор А. В. Шоурек се е паднала честта да бъде един от пионерите, които хвърлиха семената на математическата мисъл в България, която по причина на робството бе лишена от почти всички културни придобивки на напредналите западни народи. Схващайки жаждата за наука в свободна и обновена България, у него засяда мисълта да бъде предан служител на отечеството ни. И действително, той работеше прекомерно за културното развитие на нашата страна. Голямото напрежение, с което се работеше през първите години на освобождението ни имаше за цел да се получат колкото е възможно по-бързи резултати, които да улеснят широките планове за устройството на една България съобразно новите условия и нужди.

Следователно на първите учени поколения предстоеше догонването на европейската напреднала култура. С постигането на тази цел се разрешаваше въпросът за едно редовно и систематично изучаване на духовното богатство на западните народи.

За изпълнението на този голям план чешките пионери на нашето учебно дело развиха една безпримерна дейност. Професор Шоурек, изхождайки от основната мисъл да даде една системна подготовка на подрастващото поколение, работи непрекъснато върху една серия от статии и учебници, които и до днес остават ценни ръководства за учителите и учениците от средните училища. Написаните от него учебници са посветени на всички раздели на елементарната математика. За да се види колко обширна и безспирна е била дейността му като учител, достатъчно е да изброим следните му трудове:

1. Допълнение към аритметиката: „За проверката на девет“.
2. Българско издание на логаритмичните таблици на д-р Студничка. Тези таблици съдържат едно хубаво въведение, в което се излагат ясно и с примери правилата за работа с таблиците. Важното значение на този увод става ясно, като се вземе предвид, че на български език е липсвал учебник по алгебра.
3. Праволинейна тригонометрия за горните класове на реалните и гимназиални училища (1883 г.).
4. Стереометрия за горните класове на реалните и гимназиални училища (1883 г.).
5. Литографирани уроци по алгебра за VI и VII класове (Пловдив, 1885 – 86 г.).
6. Литографирани уроци по аналитична геометрия за горните класове на реалните училища (Пловдив, 1885 г.).
7. Литографирани уроци по дескриптивна геометрия (в две части, Пловдив, 1888 – 89 г.).
8. Литографирани уроци по сферична тригонометрия (Пловдив, 1889 г.).

Похвални отзиви за печатните ръководства са дадени от професорите Ермаков, Колбе и др. Няколко от литографираните уроци, четени и издадени в Пловдив, са били наградени от Министерството на народното просвещение, а други — одобрени за учебници.

И след 1890 г. Шоурек като професор не престава да се грижи за средните училища: той е превел редица учебници по геометрия и алгебра. Достатъчно е например да цитираме учебника на Алоис Стърнад: „Геометрия за горните класове на реалните гимназии в четири части: планиметрия, стереометрия, праволинейна и сферична тригонометрия.“ А. В. Шоурек развива професорската си дейност през периодите 1890–1915 и 1921–1926 г.

Професор Шоурек е положил във висшето училище и университетите извънредно много енергия и труд. По липса на преподаватели за отделните клонове от висшата математика той е бил принуден да чете доста разнообразни лекции.

Четени и издадени са от него следните литографирани лекции:

1. Алгебричен анализ (1890–91).
2. Аналитична геометрия на равнината (1891).
3. Аналитична геометрия на пространството (1892).
4. Лекции по висша алгебра (1891–92).
5. Лекции по синтетична геометрия (1891–92).
6. Лекции по дескриптивна геометрия (1893–94).
7. Проективна геометрия (1909).
8. Диференциална геометрия (1911).
9. Учебник по дескриптивна геометрия (издание на Софийския университет, 1914, с. 616).
10. Учебник по проективна геометрия (издание на Софийския университет, 1916, с. 320).

А. В. Шоурек е написал в Списание на Физико-математическото дружество редица статии, които засягат педагогичната страна на математическото обучение в средните училища и др.

Плод на академичната му дейност са напечатаните му лекции по дескриптивна и проективна геометрии. Учебникът му по **дескриптивна геометрия** излезе от печат като книга трета от изданията на „Университетска библиотека“. Тази книга е плод на многогодишен упорит труд. Тя не само притежава качествата на един отличен учебник, но същевременно е и един трактат, в който са поместени извънредно грижливо изработени фигури, които са от основно значение за едно такова съчинение. Достоинствата на тази книга са изтъкнати в много похвалната и обширна рецензия на **проф. д-р Juraj Majcen** в *Nastavnog Vjesnik* (1922). Една сбита преценка за същата книга е дадена от **H. Fehr**, редактор на *L' Enseignement Mathématique, XX année* (1920), p. 462.

Професор А. В. Шоурек не дочака отпечатването на своя втори голям труд „**Основи на проективната геометрия**“. През 1822 г. излезе от печат книгата „**Traité des propriétés projectives des figures**“ на знаменития френски генерал **Понсле**. С това съчинение този френски учен се счита за основател на така наречената „проективна геометрия“. А. Шоурек е имал отличната идея да публикува своята книга през 1922 г. Разклатеното му здраве обаче не му позволи да осъществи тази идея. Той работи твърде много за бързото излизане от печат на тази книга, но дочака само единадесетата печатна кола. Останалите 9 печатни коли излязоха от печат на 12 юни 1926 г.

А. В. Шоурек преработи основно четените от него лекции по този предмет, за да постигне едно изложение без въвеждане на метрични реакции, според идеите на фон Щауд. И действително, той постигна тази цел по един доста задоволителен начин. По такъв начин той даде в ръцете на нашите студенти едно ръководство, с което те имат възможност да се запознаят на своя роден език с основите на тази хубава геометрия. Те ще четат с наслада страниците, които са посветени на синтетичните дефиниции на две колинеарни полета, две реципрочни полета, две колинеарни пространства, две реципрочни пространства, които съдържат като частни случаи сродството, подобните фигури, теорията за симетричните фигури и др. Изложена е също така накратко синтетичната дефиниция на повърхнините от втора степен.

За полярната теория на коничните сечения и повърхнините от втора степен, хубавите и интересни свойства на паскалевия и брианшоновия шестоъгълник, инверсната трансформация и теорията на дюпеновата циклида е било отредено място във втората част на това съчинение. Професор А. Шоурек е оставил несистематизирани бележки върху тези красиви дялове на проективната геометрия.

Основите на проективната геометрия са от много важно значение за учителите от средните училища, които преподават геометрия, защото тези, които боравят с нея, ще владеят един мощен принцип за обявяване на елементарната и дескриптивната геометрии.

А. В. Шоурек независимо от учителската и професорската дейности е проявил ценни усърдия и в други направления. Така например той е бил основател и уредник на геометричната сбирка при Пловдивската реална гимназия. Безспорно е, че той имаше голяма любов към геометричните модели и владееше до съвършенство изкуството да ги прави самостоятелно и образцово. През 1886 г. е завеждал учителската библиотека на Пловдивската гимназия. През 1888 г. Министерството на народното просвещение го назначава да препоръчва книги за народните библиотеки в София и Пловдив.

Много пъти е бил назначаван от Министерството на народното просвещение да провежда зрелостни и други изпити. В генералщабната школа (през 1895 г.) е преподавал извънредни лекции по приложна дескриптивна геометрия. Физико-математическият факултетен съвет го е избрал за декан през 1911 – 12 г. Заемал е председателското място на Физико-математическото дружество в София и е бил редактор на списанието му през периода 1906—1910 г. Шоурек питаеше голяма любов и преданост към приложните отдели на дескриптивната геометрия: картониране, резбарство, столарство и др. Ето защо той е бил изпратен с 24 ученици в IX курс по ръчна работа в Швейцария. През 1894 г. е уредил в София изложба от ръчните работи на българските учители курсисти. Преподавал е конструктивна перспектива 15 години (1897–1912) в рисуващото училище. Във военното училище му е било възложено да чете дескриптивна геометрия (1893—1903). За курсантите в това училище е написал учебник по „Начертателна геометрия“, която книга Strnad в отзива си сравнява с тази на Ch.Brisse “Corns de géometrie descriptive”.

Като резултат от любовта му към приложните раздели на дескриптивната: геометрия са излезли и книгите „Уроци по ръчна работа“, „Образци за подготвителни упражнения по ръчната работа за първото отделение по метода на Фрьобел“ и др.

Привърженик на красотата и реда, той е положил грижи и за краснописа като за тази цел е написал две ръководства.

На третия международен конгрес по математика в Хайделберг (1904 г.) и на петия в Кеймбридж (1912 г.) е бил представител на университета и на Министерството на народното просвещение.

За конгреса в Хайделберг е бил приготвен и прочетен от него интересният реферат *Über den mathematischen Unterricht in Bulgarien* (За преподаването на математика в България). Важно е да се отбележи, че този реферат предхожда изучаването на математическото обучение във всички културни страни. Той съдържа ценни исторически бележки за математическата литература в България преди Освобождението и след него. Същевременно чрез таблици е представен много нагледно развоят на нашето учебно дело. Този хубав реферат е напечатан в списанието *L'Enseignement mathématique* (1905), а в превод на английски от професор Ф. Морли е отпечатан и в американското списание *American Journal of Mathematics*. Най-после, известният италиански професор Gino Loria използва този реферат, като написва 3—4 страници за историческото развитие на дескриптивната геометрия в България в книгата си *Storia della geometria descrittiva* (407—410).

На А. Шоурек се дължи съставянето на един каталог за книгите на Математическия институт при Университета Тази инициатива е от първостепенно значение за систематичното подреждане на книгите и списанията по автори и по специални отдели. Заслугата му в това отношение стои по-високо от всяка похвала.

България през първите години след освобождението ѝ имаше голяма нужда от подготвени, способни и енергични служители, за да се уреди добре в съдебно, административно, военно, просветно и др. отношение. За да се попълнят празнините в службите на държавата, трябваше да се създадат средни училища с подготвени преподаватели, уредени лаборатории, физични кабинети, сбирки и др. За извеждане на добър край на това голямо организаторско дело българският народ дължи много на чешките учени, които дадоха своя принос драговолно и дори до себеотрицание. Поради широката си дейност и заслуги А. Шоурек е един от първите измежду категорията на тези дейци, които дадоха всичко, за да се очертаят границите на културното ни поле.

И наистина, заслугите на професор А. В. Шоурек са налице. От изброените му вече трудове и многобройни учебници, литографирани лекции (като учител в Пловдивската гимназия), четените лекции в университета, уроците във военното и рисуващото училища, работите по резбарство, изработването на геометрични модели и други странични дейности се заключава за баснословната енергия, труд, умение, сръчност и талант, които той е изразходвал за преуспяването на българската наука и за правилното ориентиране на младите сили на България. Може да се каже, че той е работил 40 години денонощно, за да излезе от ума и ръцете му толкова много разнообразна педагогична, просветна, организаторска и научна работа. Това можеше да стори само Шоурек, койго работи до последния ден на живота си с младежка жар и себеотрицание за издигането и процъфтяването на нашето просветно дело в основните и средните училища, а така също и за престижа на българския университет. Независимо от идеалното схващане на своя дълг той обичаше пламенно България. Той посвети на нея без колебание всички свои ценни качества, като излъчи всичката си мощ при пълното съзнание, че трябва да остане докрай верен и образец изпълнител на просветната си мисия в България. И действително, когато се налагаше да бъде полезен на учениците си, той полагаше всички грижи и не се спираше пред никакви безпокойства и трудности, стига само да може да им помогне. Той бе предан към българското просветно дело, така както майка към своя първенец. Независимо от това той основа с една основна сума фонд при университета „А. Шоурек“ за насърчаване на студентите по дескриптивна и проективна геометрия. Ето защо професор Шоурек заема почетно място между големите труженици в областта на просветното дело и би било справедливо да се каже, че той бе един от главните предтечи, които отвориха пролома за развитието на математическата мисъл в България. Заслугите му като учител и професор ще изпъкнат още по-релефно, като се преценят по-точно условията, при които той работи, за да даде пример как се създава традиция за начина, по който се напластява културното богатство на една страна, чието цяло славно минало бе изчезнало в мрака.

Димитър Табаков